

Ez év április 9-én Amerikában élő kedves barátnőmmel, Demeter Katalinnal a szlovákiai Dunaszerdahelyre látogattunk. Katalin egy köztisztviselőnek örvendő szabolcsi földbirtokos család, a Bleuerék leszármazottja. A szomorú történet, mely erre az utazásra készítetett bennünket, 1944-re nyúlik vissza. Barátnőm dédnagymamája, özvegy Bleuer Bertalanné Weisz Boriska azokban a sötét és zavaros időkben fiánál és annak családjánál a Dunaszerdahelytől nem egészen 10 km-re fekvő kis faluban, Lúcson tartózkodott. Ott érték el őt azok az események, melyeknek következményeként emberek százai tűntek el erről a földről nyomtalanul és jeltelenül, ahogyan barátnőm nagyszülei és egyik dédnagymamája is. Boriska volt az egyetlen a családból, akinek földi maradványait még itthon helyezték nyugalomra, s reménykedtünk benne, hogy legalább az ő sírját megtaláljuk.

A 18 éves, gyönyörű Weisz Boriska a Szabolcs megyei Szakolyból került az ibrányi Bleuer családba Bertalan feleségként. Boldog házassága azonban mindössze öt esztendeig tartott. 1899-ben három kicsi gyermekkel özvegyen maradt, és soha többé nem ment máshoz férjhez. A Bleuer család szerető támogatásával a háttérben, egyedül nevelte föl három fiát, és egyedül irányította az ibrányi családi birtokot. Egy ideig ebben a faluban lakott, majd beköltözött Nyíregyházára a Báthori utca 7. számú, ma is meglévő szép házba.

1944-ben legidősebb fia már rég nem élt. Fiatalon halt meg 1928-ban az első világháborúban szerzett sérülésének következtében. A középső fiú – barátnőm nagyapja – a Szabolcs megyei Szakolyban lakott, ahol – míg a zsidótörvények engedték – sikeres földbirtokosként gazdálkodott. Innen hurcolták el április közepén feleségével, kislányával és anyósával együtt a nyíregyházi gettóba, majd deportálták őket. A haláltárból csak barátnőm édesanyja, az akkor még gyermek Katalin tért vissza. A legfiatalabb fiú, Miklós, aki az akkor épp Magyarországhoz tartozó Lúcson élt családjával, súlyos beteg volt, ezért Boriska – pontosan nem tudni, mikor – odautazott, hogy az ápolásban segítsen a menyének.

Zarándokút Dunaszerdahelyre Özvegy Bleuer Bertalanné Weisz Boriska emlékére

A történet további szálai kuszák. Boriska Lúcsról származó unokájának, Verának az elbeszéléséből, illetve a történeti forrásokból¹ ismert tények alapján a következő eseménysor rakható össze: A Dunaszerdahelyen és környékén élő zsidók gettósításáról 1944. május 10-én jelent meg a rendelet. A gettót Dunaszerdahelyen hozták létre, ahová a helyieken kívül a járás közel 40 településének zsidó lakosait gyűjtötték össze. A férfiakat 48 éves korig már korábban elvitték munkaszolgálatra, később pedig a 18-19 éves fiúkat is. A gettóban jórészt nők, gyerekek és öregek maradtak, akiket június 8-án a zsinagógában zsúfoltak össze, majd június 15-én mindenkit Auschwitzba deportáltak. Vera elbeszéléséből tudjuk, hogy őket Boriskával együtt szintén a dunaszerdahelyi gettóba vitték. Bartol Iván, a család barátja magas rangú összeköttetései révén Verát és szüleit kimenekítette a gettóból, de sajnos Boriskát nem sikerült magukkal vinni. Ott maradt egyedül egy ismeretlen városban, ismeretlen emberek között, a gettóba zárva. Nem tudhatjuk, csak sejtethetjük, mit élhetett át. Nem akarta, hogy családja aggódjon miatta, és magukkal hordják annak terhét, hogy őt otthagyták egyedül a pokol torkában. Úgy döntött, elébe megy sorsának, és saját kezűleg vet véget életének. Erős aszszonyként hordozta évtizedeken át a megpróbáltatásokat, s most, abban a kétségbeesett helyzetben is volt ereje dönteni, hogy úgy hal meg, ahogy élt: büszkén, emelt fővel, a saját akaratából. Fia és családja – még mielőtt svájci menlevéllel Pannónhalmára menekültek volna – már csak a halott Boriskáért tudtak visszamenni a gettóba...

Ebbe a szálba kapaszkodva határoztuk el, hogy megpróbáljuk megkeresni Boriska sírhelyét, de abban sem voltunk biztosak, hogy ha volt is, megvan-e még vagy már felszámolták. Ezért előzőleg tájékozódni próbáltunk. A barátnőm Amerikából, én Nyíregyházáról. Egy közösségi oldalon találtam meg a lúcsi Önkétes Tűzoltó Testületet, akik rendkívül készségesen próbáltak segíteni, de sajnos, semmilyen nyomot nem találtak. Szinte ezzel egy időben írt barátnőm a Dunaszerdahelyi Zsidó Hitközségnek, hogy esetleg rajta van-e a dédnagymamája neve az ottani zsidó temetőben álló emlékfalon, mely Dunaszerdahely és a környező falvak holokausztáldozatainak nevét tartalmazza. Írt a lúcsi önkormányzatnak is arról érdeklődve, nincs-e esetleg a temetőben a dédnagymamája sírja. Tőlük sajnos nem érkezett válasz. A dunaszerdahelyi hitközség két vezetője, Kornfeld Tibor és Stern György viszont azonnal válaszolt, és megerősítő készségről és együttérzésről tettek tanúbizonyságot. Sokkal többet segítettek, mint amit remélhettünk. A temetői emlékfal nevein kívül átnézték a helyi zsidó temető adatbázisát, a számításba jöhető összes halotti anyakönyvet, sőt, Stern György úr felhívta Izraelben élő idős nagynénjét is, aki annak idején szintén a dunaszerdahelyi gettóban volt, hogy tud-e valamit Boriska haláláról. Sajnos, minden keresési próbálkozás eredménytelen maradt. Azt, hogy Bleuer Bertalanné Weisz Boriska ott fejezte be földi életét, semmi sem jelezte. De csak mostanáig. A két kedves dunaszerdahelyi ismerősünk azonnal intézkedett, hogy az ő neve is fölkerüljön a temetői emlékfalra, melyen eredetileg 2735 áldozat neve szerepelt. Az utóbbi idő-

A holokauszt áldozatainak emlékfala a temetőben

¹ <http://archives.milev.hu/index.php/dunaszerdahelyi-anyakonyvek>; isad Hozzáférés: 2019. április 15.

ben előkerült neveket a holokauszt 75. évfordulója alkalmából idén júniusban helyezik föl – most már Bleuer Boriska nevével együtt.

Így hát az eredetileg Lúcsra tervezett utunk Dunaszerdahelyre vezetett, hogy meglátogassuk azt a helyet, ahol barátnőm dédnagymamája utolsó napjait élte.

Kornfeld Tibor és Stern György már a vasútállomáson vártak minket, és a városban eltöltött mintegy 5 órányi idő alatt megismerhettük a dunaszerdahelyi zsidó élet múltjának és jelenének legfontosabb mozzanatait, szellemi és tárgyi emlékeit. Először a zsidó temetőbe vittek el minket, ahol részletes ismertetést hallhattunk a szépen gondozott temetőről, melyben több mint 2500 sírkő áll. Temetői sétánk alatt megálltunk többek közt a híres dunaszerdahelyi rabbik síremlékei előtt, miközben Tibor, akinek az egykor „Kis Jeruzsálem”-ként is emlegetett város zsidóságának történetéről szóló könyve² ebben az évben a második kiadását érte meg, beszélt nekünk az ott nyugvó rabbik tevékenységéről, személyiségéről.

A temetőnek egy addig üres tisztásán emelték 2014-ben, a holokauszt 70. évfordulójára azt az emlékfalat, melynél kicsit hosszabban elidőztünk barátnőmmel. Ehhez az emlékműhöz most már személyes kötődésünk van, hiszen a dunaszerdahelyi és környéki zsidó áldozatok neve között ezentúl ott szerepel Bleuer Boriska neve is, aki szülőföldjétől és szeretteitől távol, azok között az emberek között fejezte be életét, akiknek a nevei most e falat borítják. Az emlékmű Kutak Adrienn, az Ipolyságban élő keramikus, iparművész, szobrász alkotása. Az alapfalat a temető régi kerítésének tégláiból építették, erre helyezték el az áldozatok kerámiatáblákra írt nevét. A középső falrészén egy négy nyelvű felirat és grafikai szimbólumok szólnak az utókorhoz...

A temetőből a hitközség jelenlegi imaházához látogattunk el, ami az egykori talmud-tóra iskola (jesiva) épületében kapott helyet. Gyönyörűen parkosított udvarán nemcsak az élénkzöld fűvet és a park közepén elhelyezett, Dávid-csillagot formázó kis szigetet csodáltuk meg, hanem egy rusztikus főzhelyet is, mely sejteti, hogy élénk közösségi élet zajlik a hitközségben. Az egykori monumentális nagytemplom épületéből, melyet 1945-ben bombatalálat ért, s 1951-ben lebontottak, két emléket is őriznek itt: az udvaron egy falra elhelyezve a kettős kőtáblát, benn pedig az egyetlen megmaradt tartóoszlopot.

Ezután a nagytemplom helyén elterülő parkba vezetett utunk, mely Jehuda Aszad rabbi nevét viseli. A térnek az egykori zsinagógával szemközti oldalán 1990-ben épült az a ház, melynek homlokzatát az elpusztult zsinagóga homlokzatának hasonlóan alkották meg. Az épületet a Ma-

Az emlékfal középső része

kovecz Imre által vezetett Makona építészeti iroda tervezte. A nagytemplom helyén áll 1991 októberé óta Szlovákia első holokauszt-emlékműve, a Memento. Alkotója Szilágyi Tibor érsekújvári szobrász. Az emlékmű a tízparancsolatot tartalmazó kőtábla torzóját ábrázolja, mely finom szimbolikával utal a XX. század borzalmára: középső része összetört, és lángnyelvek fonják körbe, ahogy az ősi törvény passzusai is semmibe foszlottak. Előtte a talapzaton – az áldozatok végzetes útját jelképezve – a pusztulás irányába vezető lábnyomokat láthatjuk, melyek közül mindössze egynek az iránya mutat visszafelé is...³ Boriska nyomát kutató utunk itt véget ért. Ahogyan a temetői emlékfalnál, a Memento-nál is mécseset gyújtottunk emlékére.

Írásom címében a zarándokút kifejezést használtam, bár utunk nem a hagyományos értelemben vett zarándoklás volt. Attól volt ez zarándokút, ami a lélekben zajlott előtte, alatta és utána. Hosszú ideje kerestük egy soha nem látott asszonynak a nyomait, akihez a barátnőmet szoros rokoni szálak

fűzik. Összegyűjtöttünk róla minden apró emléket, forrást, dokumentumot. Sokat beszélgettünk róla, megpróbáltuk elképzelni Őt fiatal lányként, boldog feleségként, anyaként, egy nagy gazdaságot irányító, erős asszonyként, de a legtöbbet mégis azokra a napokra, órákra, percekre gondoltunk, melyeket a megalázottságban, a számkivetettségben, az elhagyatottságban élt át... Hogy dacolva az azóta lepergett évtizedekkel, átívelve téren és időn, legalább lélekben együtt lehessünk vele. És amikor megálltunk a dunaszerdahelyi emlékfal előtt, amikor a zsinagóga helyén nőtt fűvön lépkedtünk, és amikor összeszorult szívvel néztük a kőbe zárt lábnyomokat a Memento talapzatán, úgy éreztük, hogy Vele vagyunk, és Ő velünk van... Ezt a belső békét élhetik át a zarándokok, amikor megérkezenek utcéljukhoz...

A Memento az egykori zsinagóga helyén

Epilógus

Három hónappal a kutatásunk kezdete, két hónappal dunaszerdahelyi látogatásunk után s pár nappal lapzártá előtt váratlan fordulatot vett a történet. Barátnőm levelet kapott a lúcsi község háza egyik alkalmazottjától: „Tisztelt Demeter Katalin. Elnézést kérek, hogy csak most válaszolok. Igen, megtaláltam Bleuer Bertalan né sírhelyét a nagylúcsi temetőben.”

Miklós a rendkívül veszélyes és fenyegető körülmények ellenére hazaszállította édesanyja holttestét családjá lakhelyére, s az önfeláldozó asszony immár 75 éve pihen a szlovákiai falucska temetőjében

Nyugodj békében, Boriska!

Urbán Terézia
(A fotókat a szerző készítette.)

² Kornfeld Tibor: Volt egyszer egy zsidó város, Dunaszerdahely. Dunaszerdahely, 2019

³ Kubicska Kucsera Klára: A dunaszerdahelyi Holokauszt-emlékfal és Kutak Adrienn <https://felvidek.ma/2014/07/a-dunaszerdahelyi-holokaust-emlekfal-es-kutak-adrienn/>